
Anarşi Nereye? Robert Nozick Devleti Meşrulaştırdı mı?

Randy E. Barnett^{°°}

Bir kişi *Anarşi, Devlet ve Ütopya*'yı çeşitli düzeylerde takdir edebilir. Kitabın bireysel özgürlük üzerindeki vurgusu yeni bir soluktur. Kitap uzun zamandan beri tabu haline gelmiş varsayımları sorgulamaktadır. Kitapta öne sürülen hakediş teorisi günümüzde hiç de dikkati çekmeyen bir şey değildi. En önemlisi de, ümit verici bir şekilde, önde gelen filozoflarca ciddiye alındığı kadar basın tarafından da önemsenmişti.

Ancak profesör Nozick bundan daha fazlası için çaba harcamış, anarşist pozisyonu çürütmek için gayret sarfetmişti. Bu ender görülen bir çabadır. Çok az kişi anarşist pozisyonu onu çürütmeye uğraşmaya değecek kadar ciddiye almıştır. Yine çok az kişi anarşizmi ona hakkını verecek derecede yeterince iyi anlamıştır. Dr. Nozick anarşist duruş hakkında detaylı ve engin bir bilgi sergilemiş ve buna rağmen anarşizmi reddetmiştir. Onun delillerle çürütmek için seçtiği yol alışılmadık, anlaşılması güç ve çok yönlüydü. Ancak başarılı oldu mu? Bu metinde neden başarılı olmadığını düşündüğümü gösteren birkaç nedeni özetlemeye çalışacağım.

Nozick işe “bireylerin hakları olduğunu ...” ileri sürerek başlar. (ix) Kitabının ilk bölümünün amacı (burada üzerinde duracağımız tek bölüm) bir devletin veya

---

° *Journal Of Libertarian Studies*, Vol 1, No 1 s. 15-21, 1977.

^{°°} Georgetown Üniversitesi Hukuk Merkezi'nde hukuk teorisi profesörü.

“devlet benzeri bir varlığın” (118) birey haklarını ihlal etmeksizin evrilmesinin mümkün olup olmadığını görmektir. Kendisi, böyle bir şeyin muhtemel ve aynı zamanda akla yatkın olduğu sonucuna varır. Ben kendi araştırmamı, birey haklarını *ab initio* olarak ihlal etmeyen bir devletin varolabilme imkânı ile sınırlayacağım.

“Doğa durumunda bireyin kendisi haklarını zorla kabul ettirebilir, kendini savunabilir, aynen tazmin edilmesini isteyebilir ve cezalandırabilir.” (12) Ancak birey bu hakkını arkadaşlarına, akrabalarına veya kiraladığı kişilere devredebilir. Müşterilerini savunma konusunda uzmanlaşmış olan bir şirketi Nozick koruma ajansı/firması olarak adlandıracaktır.(12) Koruma şirketinin, kendi aboneleri tarafından kendisine devredilmiş hakların toplamından başka hiçbir şey yapmaya hakkı yoktur. (89) Bu noktaya kadar bir anarşist için hiçbir problem yoktur. En azından Nozick böyle düşünür. Yine de anarşistin, profesör Nozick’e göre bu birey haklarının içeriğinin ne olduğunu bilmeye ihtiyacı vardır.

Nozick hakları “bireyin etrafındaki ahlakî alanı çevreleyen bir tür sınıra” benzetir.(57) Bir kişi bir diğer kişinin sınırının ötesine geçme riski taşıyan bir şey yaparsa ne olur? Nozick’e göre, riskli eylem, “sadece başkalarına zarar *verebilecek* eylemleri yapmaları yasaklanmak suretiyle *dezavantajlı hale gelen* kişilerin, başkaları için güvenliği sağlamak üzere kendilerine yüklenen bu dezavantajlarının tazmin edilmesi şartıyla” yasaklanabilir (83). Kendisi buna “telâfi veya tazmin ilkesi” (principle of compensation) demektedir. Bu ilke “kendilerine yasaklanmış olan belli riskli eylemler karşılığında insanlara tazminat verilmesini gerektirir.” (83)

Bu ilkedен şu sonuç çıkmaktadır: İlkenin bu tür bir etkinliğe uygun olması şartıyla, bir bireyin haklarını zorla uygulamaya ilişkin riskli veya güvenilir olmayan bir usulü kullanması *yasaklanabilir*. Nozick bu ilkenin uyuşmazlık çözümüne uygulanması için iki paralel meşrulaştırmaya başvurur.

Bir koruma şirketinin, müşterilerinin kendisine devrettiği haklardan başka hiçbir eylem hakkına sahip olmadığını ileri sürdüğü için (89), Nozick ilk olarak, kendi haklılaştırmasını her bireyin sahip olduğu bir hakka dayandırmaya çalışır. Bunun için “usuli haklar” kavramına başvurur. “Her bir kişinin suçunun, bunun tesbitinde bilinen usullerin en az tehlikeli olanıyla –yani, masum bir kişinin suçlu bulunması ihtimalini en aza indirecek yöntemle– belirlenmesine hakkı vardır”. (96) Böylece, şirketin riskli yöntemleri yasaklama hakkı doğrudan doğruya bireyin usuli haklarından kaynaklanır.

İkinci olarak, Nozick hiçbir usuli hak var olmasaydı bile, “güvenilmez” yöntemlerin yasaklanmasının geçerli olduğunda ısrar eder. Karşılık-verici güç kullanımını epistemik mülahazaların yöneteceğini ileri sürer. Bu demektir ki, karşılık vermeden önce bir mütecevizin bir kişinin haklarını ihlal ettiğini *bilmek* zorundasınız. Bir saldırganı karşı, onun suçlu olduğunu bilmeksizin güç kullanmanın kendisi saldırgan bir harekettir. “Eğer bir kimse bilirse ki C şartı

mevcut olmadıkça A eylemini yapmak Q'nun haklarını ihlâl edecektir, o zaman bunu değerlendirecek en uygun konumda olarak C'nin var olduğuna kanaat getirmemişse A'yı yapmayabilir.” (106)

Bu analize göre, koruma şirketi başkalarının kesinlik standardını karşılamayan yöntemleri kullanmasını yasaklayabilir; çünkü, bu standardın karşılanamaması, zor kullananın suçluluk hakkında gerekli bilgiden yoksun olduğu anlamına gelir.

Telâfi ilkesini ve onun uyuşmazlık çözümüne uygulanabilirliğini bir kere peşinen kabul ettiğinizde, minimal devlet benzeri bir varlığa ulaşmak kolaydır. Nozick bir şirketin piyasaya hakim hale geleceğini tasavvur eder. O'nun ilkelere göre, bu şirket riskli usulleri kullandığına kanaat getirdiği bütün rakipleri (şüphesiz, “tazminat”ın ödenmesi şartıyla) yasaklama hakkına sahip olacaktır. İşte! Hiçkimsenin haklarını ihlal etmeden ortaya çıkan devlet-benzeri bir varlığa sahibiz, öyle mi?

Herşey devletin, bu süreç içinde hiçbir hakkın ihlâl edilmediği bir “görünmez el” açıklamasını Nozick'in başarılı olarak ortaya koyup koymadığına bağlıdır. Onun için, Nozick'in haklara ve onların temeline ilişkin kavrayışı burada çok önem kazanmaktadır. Ama kendisi kitabının hemen başında hakların moral temeline ilişkin bir teori sunmadığı için özür dilemektedir. (xiv). Yine de, burada kullanılan bir haklar kavramını ayırt etmek hâlâ mümkündür.

Hak bir şeyi yapma özgürlüğüdür; yani, bir kişinin kendi bedeni de dahil olmak üzere milkiyetini herhangi bir dışsal sınırlamaya (güç veya güç tehdidi gibi) maruz kalmadan belli bir şekilde kullanmasıdır. Meşru müdafa hakkı hak kavramının kendisinde mündemiçtir. Bu basitçe, bir kişi hakkınızı kullanmanızı engellemeye çalıştığında, bu hakkı kullanmanızın bir aracıdır. Aslında bir eylemi yapmaya hakkınız olması demek, bir başkası sizi engellemeye kalkışsa bile bu şekilde hareket edebileceğiniz anlamına gelmektedir. O halde, meşru müdafa haklar kavramının içinde zimni olarak yer almaktadır.

Haklar nereden gelmektedir? Onlar nasıl temellendirilirler? Nozick bu konuda bir şey söylememektedir ve ben de bu sorunun nihai cevabını bulmuş gibi davranmayacağım. Ancak öyle görünüyor ki, haklar kavramı kendi içinde mülkiyet kullanma özgürlüğünü barındırdığından, haklar mülkiyet sahipliği ile birlikte ortaya çıkarlar. Bu mülkiyet sahibi olmanın ne demek olduğunu gösterir. O zaman, Locke'un üçlemesini kullanırsak, (mülkiyeti belli bir şekilde kullanmak) hakları devredilebilir, mübadele edilebilir veya bağışlanabilirler.

Nozick'in minimal devleti bireysel hakları ihlal etmiş midir? Hatırlayalım ki hakim durumdaki koruyucu birliğin güvenilir olmayan, riskli güç kullanma yöntemlerini yasaklama hakkına sahip olmasının nedeni, onun üyelerinin ve gerçekte tüm insanların usuli haklara sahip olmasıdır. “Her bir kişinin suçunun, bunun tesbitinde bilinen usullerin en az tehlikeli olanıyla –yani, masum bir kişinin suçlu bulunması ihtimalini en aza indirecek yöntemle– belirlenmesine

hakkı vardır”.(96) “İlkeye göre, bir kişi, eğer başkaları ona güvenilmez veya haksız adalet yöntemlerini uygulamaya kalkarlarsa, kendini-savunmak suretiyle buna direnebilir.”(102).

Ancak böyle bir hak nereden gelmektedir? Bir devirden, mübadeleden veya bağıştan mı kaynaklanmaktadır? Ve bu meşru-müdafa hakkının benim daha önce tartıştığım meşru-müdafa hakkı ile herhangi bir benzerliği var mıdır? Nozick bu soruların hiçbirisini ele almamaktadır. O sadece usuli hakların varlığını kabul ediyor ve bunların nasıl bir biçim alması gerektiği üzerinde aklil yürütmeye devam ediyor. Bu Nozick’in yanıldığı anlamına gelmez, fakat sadece onun haklı olduğuna inanmamız için hiçbir nedenimizin olmadığı anlamına gelir.

Nozick aynı zamanda “bir doğa durumunda kişinin usuli haklarının kesin olarak neler olduğu, onun nasıl hareket etmesi gerektiğini gösteren ilkelerin bu hakların ayrıntıları ile nasıl bütünleştirilebileceği vb. konularında pek yol göstermeyen” doğal haklar geleneğini doğru bulmadığını belirtir. Ona göre, “yine de bu gelenek içindeki kişiler, kişinin güvenilmez ve gayri adil yöntemlere karşı kendisini savunamayacağını kabul etmezler.” (101)

Ben iddia ediyorum ki, bu tam da doğal haklar geleneğinin kabul ettiği veya en azından kabul etmesi gereken şeydir: Hiçbir doğal usuli hak yoktur. Şimdi bu iddiayı kısaca savunayım.

Doğa durumunda gücün kişiye veya mülkiyete karşı yanlış kullanılmasına karşı kişinin kendini savunma hakkı vardır. Fakat, eğer saldırgan bir eylemde bulunursanız, mağdurun kendisinden alınanı geri almak için güç kullanması yanlış değildir. Eğer bir televizyon çalmışsanız, televizyonun meşru sahibi gelip onu sizden geri alabilir. Buna ancak masumsanız veya meşru bir nedeniniz varsa haklı olarak karşı koyabilirsiniz. O zaman usuli hakları nasıl anlamamız gerekir?

Sadece masum taraf haklı olarak kendini savunabilmekle beraber, tarafsız gözlemciler ve olaya dahil olan taraflar için, kimin masum olduğu açık değildir. Bu nedenden dolayı da maddî olguların ve sonra da tarafların herbirinin haklarının belirlenmesinde pratik bir problem vardır. Ancak burada altını çizmeliyim ki, bu ahlâkî değil fakat epistemoloji ile ilgili pratik bir sorundur. Tarafların haklarını belirleyecek olan objektif olgulardır. Burada problem objektif olguların neler olduğunu anlamak veya –başka bir deyişle– olgulara ilişkin subjektif anlayışımızı objektif olguların kendisine uydurmaktır.

Buradaki can alıcı sorun şudur: Haklar ontolojik olarak temellendiğinden –yani onların temeli objektif olgularda bulunduğu–, güvenilir bir yöntem kullanılmış olsun olmasın, yapacağımız herhangi bir subjektif bir hata ve güç kullanımı bireyin haklarının bir ihlâlî olacaktır. O halde, tarafların fiilî hakları, ister güvenilir isterse güvenilmez olsun, (başvurulan) yöntemin *türünden* etkilenmez. Onlar sadece, güvenilir olsa bile, yöntemin *sonucundan* etkilenirler; şu anlamda ki, hatalı bir yargının zorla uygulanması tarafların fiilî haklarını ihlâl eder.

Mesele şudur: Eğer masumsanız kendinizi savunma hakkına sahipsinizdir, ama suçluysanız değil. Sadece bir yöntemin masum bir kişiyi suçlu bulması ve herhangi bir kimsenin bu de bunu zorla uygulaması durumunda bir kişinin hakları ihlal edilmiş olur. Masumsanız *her* yönetime karşı kendinizi savunma hakkına sahipsinizdir, eğer suçluysanız hiçbir yönetime karşı bu hakka sahip değilsinizdir. Yöntemlerin güvenilirliğinin bu konuyla ilgisi yoktur. Yargı sürecinin sonuçlarının bağlayıcılığını kabul etmediği sürece, masum bir kişi, “güvenilir” bir yöntemin kendisine yanlış yapmasından sonra bile, meşru müdafa hakkını korur.

O zaman, herhangi bir usulün amacı hakemlerin kararlarına uymayı teşvik etmektir. Tarafların ve topluluğun, kendilerini herhangi bir olası sonuca bağlamaya niyetlenmeden önce, adil bir karar (elde etme) şansları olduğuna ikna edilmeleri gerekir. Hakların olgulara dayandığının kabul edildiği bir kültürde, uyumsuzluğun tarafları bu olguları keşfetmeye uygun usulleri talep edeceklerdir. (Bu sistem) ne kadar iyi işlerse o kadar çok kabul görecektir. Böylece usuller fayda temelinde değerlendirilecektir ve değerlendirilmelidir.

Böylece, olgusal durumu ortaya koyma usulleri hakların kendisi ile karıştırılmamalıdır. Eğer herhangi biri, diyelim ki sizin koruyucu birliğiniz size onu sağlamak üzere sözleşme yapmışsa, sizin sadece, başka herhangi bir hizmet gibi, bir usule hakkınız vardır.

O zaman Nozick’in ikinci saldırı hattı olan epistemik meşrulaştırma ne olacak? “Bu görüşe göre, bir kişinin ne yapabileceği başkalarının haklarıyla sınırlanıyor *değildir*. Güvenilmez cezalandırıcı suçlunun hiçbir hakkını ihlal etmez, ama yine de onu cezalandırmayabilir”. (107) Suçlu tarafın suçlu bulunması yeterli değildir. Cezalandırmanın onun suçlu olduğunu *bilmesi* gerekir. Birileri bunu, “bilmediğiniz şey size zarar *verebilir*” yaklaşımı olarak adlandırabilir.

Bu yaklaşım usuli hakların onaylanmasından ustaca kaçınır. O ayrıca, bir suçlunun güvenilmez usullere karşı kendisini savunamayacağına ve onları kendi üstünde kullandığı için başka birini cezalandıramayacağına ilişkin itirazı cevaplandırmaya yönelik bilinçli bir çabadır. (103) Artık dikkatimiz suçluların haklarından koruyucu birliklerin “moralitesine” kaymıştır; bir suçlunun kurbanına karşı kendisini savunup savunamayacağı sorunundan, şimdi müşterisinin suçluluğundan emin olmaması durumunda üçüncü bir tarafın suçluyu koruyup koruyamayacağını düşünme noktasına geldik. “Ama,” Nozick’in sorduğu gibi. “bilgideki bu farklılık koşulu farklılaştırır mı?” (108)

Nozick epistemik problemin, müşterisinin suçunu kendisi tespit edinceye kadar koruyucu birliğin ona ceza uygulamasını ertelemesine en azından imkan verdiğine inanır. Bu durum müşterisinin suçlu olduğu ortaya çıktığında koruyucu birliğin bu gecikme için bir tazminat ödemesi ile sağlanır. Her ne kadar ben bu ertelemenin doğruluğundan emin olmasam da, bu büyük bir güçlük ortaya çıkarır görünmüyor. Ne var ki Nozick devamla, güvenilmez bir yöntem kullanan

bir kişinin “bir diğer kişinin cezayı hakettiğini bilecek bir durumda olmadığı(nı), dolayısıyla da onu cezalandırmaya hakkı olmadığı”nı iddia etmektedir. (106) Ancak, koruyucu birliğin suçlu müşterilerine karşı yaptırımları ertelemesi halinde, onun bu gecikmeden dolayı mağdura telafide bulunmak zorunda olduğunu ileri sürmek, birliğin güvenilir bulduğu bir infazcı tarafından herhangi bir cezanın uygulanmasını haklı olarak engelleyebileceğini ileri sürmekten çok daha farklı bir şeydir.

Burada, eğer cezayla “mağdurlara tazminat ödenmesi”nden başka bir şeyi kastediyorsak, *herhangi bir kişinin* “cezalandırma” hakkı olup olmadığı sorunu bir kenara bırakıyorum. Eğer cezalandırma tazminat ile sınırlı olsaydı, bu Nozick’in üçüncü kişilerin eylemlerine karşı içgüdüsel tepkisini azaltabilirdi. Çünkü, o açıkça, kişilerin birisinin malını çalma veya ona zarar verme ve sonra da saldırganlıklarını “haklı göstermek” için mağdurun geçmişteki bir hatasını ortaya çıkarmaya çalışma ihtimalinden korkmaktadır.

Tazminat standardı, bir kimsenin malını çalmak suretiyle kendisini suçlu konumuna düşürmüş olan hırsızların eylemlerini, ancak hırsızlar çaldıkları şeyi ilk sahibine (mağdura) vermiş olsalardı, meşrulaştırırdı. Eğer hırsızlar gasbettikleri malı kendilerine saklasalardı, mağdurun kendisinin de suçlu olduğu gerçeği hiçbir şekilde onların eylemlerini haklı göstermezdi. Bu hiç de ayrımsız “cezalandırma” için bir açık çek değildir.

Ancak Nozick’in epistemik meşrulaştırması suçlulara açık kapı bırakılmasına karşı içgüdüsel bir tepkiden daha fazla bir şeydir. Bu meşrulaştırma bir moralite ilkesi ortaya koyar. Ne yazık ki, Nozick bu ilkeyi güvenilir usulleri uygulayanlar üzerindeki caydırıcı değerinin ötesinde haklılaştırmaz. (105) Bu noktada bile, “bu caydırıcılığa yardımcı olacak ceza benzeri herhangi bir şeyin uygulanamayacağı”nı, ama gerçek sorunun, “güvenilir olmayan cezalandırıcının suçlu olduğunun ortaya çıkmasından sonra cezalandırmanın” ahlaki meşruiyeti olduğunu kabul eder. (106)

Ne var ki, bu epistemik mülahaza pratik bir problem hatta moral bir problem olarak konumuzla ilgili olabilir de, onun haklar konusuyla ilgisi olduğundan kuşkuluyum. (Eminim ki Dr. Nozick benim haklarla ahlakın kapsamının aynı olmadığına ilişkin iddiamı paylaşacaktır.) Eğer hakların doğası ve ahlaki temeli daha önce işaret ettiğim gibi mülkiyet sahipliği ile yaratılan mülkiyeti kullanma özgürlüğü ise, o zaman epistemik mülahazalar hakları yaratamaz veya değiştirmezler. İddia ettiğimiz meşru müdafaa hakkı bir mülkiyet hakkına tecavüzün doğrudan bir sonucudur. Bu hakkın amacı meşru olarak sahip olunan şeyi korumak ve eski haline getirmektir. Ontolojik bir temele sahip olduğundan, bu hak bir saldırgan karşı –onun kim olduğunu bilip bilmediğimizden bağımsız olarak– mevcuttur. Dolayısıyla, suçluluğundan emin olalım ya da olmayalım, fiilî mütecavizden telafi istemeye hakkımız vardır. Yani, şüpheliden tazminat almaya

hakkımız olup olmadığını, onun suçluluğuna ilişkin sübjektif bilğimiz değil fakat fiilî suçluluk veya suçsuzluğu belirler.

Nozick'in epistemik düşünceleri, saldırgan olduğuklarından emin olmadığı insanlardan ayrımsız olarak telafi isteyen bir kişinin iyi biri olup olmadığı ile ilgilidir. Bu haklarla değil, ahlakla ilgili bir sorundur. Epistemik düşünceler ayrıca masum kişilere saldırıyor *olabileceğimizi* ve eğer kimi "cezalandırdığımız" konusunda dikkatli olmazsak onlara karşı sorumlu olabileceğimizi farkettiğimizde de geçerlidir. Bu haklarla ilgili değil, pratik bir sorundur.

Bu analiz, usuli hakların analizindeki gibi, bir haklar kuramına olan hayati ihtiyaca ve böyle bir kuramın yokluğunda siyaset felsefesinde karşılaştığımız güçlüklerle dikkat çeker. Gerçek şudur ki, kendi argümanımı ortaya koyarken ben de hakların ahlaki temelini ve doğasına ilişkin ayrıntılı bir kuram sunmadım. Yine de, bu makalenin amacı, sadece, böyle bir kuramın ne kadar önemli olduğunu ve çok az farklı olan hak anlayışlarından bile ne kadar farklı sonuçların ortaya çıktığını göstermektir.

O zaman, usuli güvenceler, güç kullananlar için epistemik düşünceler ve kendini savunma hakkı arasındaki ilişkiyi doğru olarak nasıl görmeliyiz? Belki burada Dr. Nozick'in ahlaki tehditler ile ahlaki amaçlar arasında yapmış olduğu ilginç ayrım yararlı olacaktır. "Yan tehditler yaklaşımı amaçlarınızı izlerken bu ahlaki tehditleri ihlal etmenizi yasaklarken; amacı bu hakların ihlalinin en aza indirmek olan görüş bunların toplum içindeki toplam ihlallerini azaltmak için hakları (tahditleri) ihlal etmenize izin verir." (29) Bunu kısaca açıklayayım.

Belli bir durumu ahlaki amacımız veya hedefimiz olarak ele alabiliriz. Eylemlerimiz üzerindeki belirli ahlâkî yan tehditleri ihlâl etmemek şartıyla, bu durumu kolaylaştıran her şeyi yapabiliriz. Nozick hakların korunmasının ahlaki bir amaç olmadığını, çünkü bunun çoğunluğun haklarını genel olarak artırmak için az sayıda kişinin haklarını ihlal etmemize izin verecek olduğunu ileri sürmekte haklıdır. Örneğin bir kişi bir bombanın patlamasını engelleyecek bir bilgiyi elde etmek için, bu bilgi insanların haklarını (bu durumda potansiyel kurbanların haklarını) koruma amacına genel olarak hizmet edecek olsaydı bile, masum bir kişiye işkence edemez. Bireylerin hakları ahlaki yan tehditlerdir. Amaçlarımızı, bir bireyin haklarını ihlâl etmeyecek bir şekilde elde etmeye çalışabiliriz.

Bu görüşü buradaki tartışmamıza uyarlamak isterim. Ahlaki ve pratik nedenlerden dolayı, usuli hakkaniyet ve şüphelilerin suçluluğuna ilişkin infazcının bilgisi elde edilmesi için çaba sarfedilmesi gereken ahlaki amaçlardır. Ancak onları elde etme çabamız herhangi bir bireyin haklarını ihlal edemez. Sırf gerçekte kendisine saldıranın o olduğundan emin olmadığı için, fiilî saldırganından tazminat alan bir mağduru cezalandırmak, bu mağdurun kendini savunma hakkının ve dolayısıyla da ahlâkî yan tehdidimizin bir ihlâlidir. Öyleyse, kendini savunma

hakkı, usuli hakkaniyet ve epistemik kesinliğin sınırlar değil amaçlar olmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu tartışmada, Profesör Nozick'in ultra-minimal devleti meşrulaştırmasının odak noktası olan “telafi/tazmin ilkesi”ni uyuşmazlık çözümüne uygulamada nasıl başarısız olduğunu göstermeye çalıştım. Peki ya bu telafi ilkesinin kendisi? Sanırım, bu ilke başarısız olursa, ultra-minimal devletin de meşrulaştırılmamış olduğu konusunda hiç bir şüphe olamayacağını Prof. Nozick de kabul edecektir.

“Telafi ilkesi insanların kendilerine yasaklanmış olan bazı riskli eylemlerden ötürü telefi edilmelerini gerektirir.” (83). Bir diğer söyleyişle, bir başka kişiyi güç kullanmak suretiyle riskli bir eylemden alıkoymak, bundan dolayı o kişiye telafide bulunuyorsanız doğrudur. Nozick “denebilir ki, bu insanların riskli eylemlerini yasaklama hakkınız ya vardır ya da yoktur. Eğer varsa, yapmaya hakkınız olan bir şeyi onlara yaptığınız için insanlara telafide bulunmanız gerekmez; eğer yoksa, haksız yasaklamanızı telafi edecek bir siyaset formüle etmekten ziyade bu yasaklamayı durdurmanız gerekir”(83) diyerek bizim tepkimizi tahmin eder.

Nozick bu ikilemin “çok kestirme” (83) olduğunu; “telafi edebildiğin sürece yasakla” şeklinde bir orta yol bulunduğunu ileri sürer. Ona göre, bu orta yol, yapmaya hakkınız olan “üretken” mübadele ile öyle olmayan “üretken olmayan” mübadele arasındaki bir ayrıma dayanır. İlk olarak üretken olmayan mübadeleye hiçbir hakkınız olmadığından, böyle bir mübadelenin yasaklanması da sizin haklarınızın bir ihlali değildir.

Üretken mübadelede her bir taraf, diğer tarafın etkinliği olmasa veya diğer taraf hiç var olmasaydı olacağından daha iyi durumda olacaktır. (84). “Bana zarar vermediğin için sana bir ödeme yapıyorsam, ya sen hiç varolmasan ya da bana hiçbir şey yapmasan sahip olmayacak olduğum hiçbir şeyi senden elde etmiyorumdur” (84). Telafi ilkesi sadece şunu söyler: Eğer üretken olmayan bir mübadelenin yasaklanması sizin (size mübadelede yüklenmiş olabilecek olandan başka) bir yarardan vazgeçmenize neden oluyorsa telafiye hakkınız vardır.

Bu tartışmada ben böyle bir ayrımın var olup olmadığıyla pek fazla ilgilenmiyorum, ama böyle bir ayrımın siyaset felsefesiyle ve özellikle de haklarla ilgili olup olmadığı beni ilgilendiriyor. Öyle görünüyor ki, burada yapılan, ekonomik açıklama ile ahlaki gerekliliklerin talihsiz bir karışımıdır. Mübadelelerin bir sonucu olarak bireyin zihinsel/ruhsal faydasında *ex ante* bir artış kavramı gönüllü mübadelenin nasıl ortaya çıktığının aksiyomatik bir açıklaması olarak gelişmiştir. Bunun amacı hiç bir zaman bu mübadelenin ahlaki veya siyasal olarak meşrulaştırılmasına hizmet etmek olmamıştır. Onun kullanılması haddizatında hak kavramını bütünüyle gözardı eder.

Eğer benim sahip olduğum kendime ait bir şey varsa o da bu nesne üzerindeki hakkımdır. Onunla ne istersem yapabilirim ve bu kendi hakkımı başka haklarla mübadele etmemi de içerir. Mübadele etme *nedenim* ruhsal tatminimi/yararımı

arttırmaktır ama bu benim mübadele yapma *hakkıma* dair hiç bir şey söylemez. Nozick'in şantajcı örneğinde, kendisine şantaj yapılan tarafın, şantajcı hiç var olmasaydı daha iyi durumda olacak olduğu doğrudur (G.M. var olmasaydı daha iyi dolmayacak olan bir oto alıcısının durumunun tersine). Ancak bunun doğru olmasının nedeni, şantajcının da hepimiz gibi bildiğini anlatmaya hakkı olan özgür bir insan olmasıdır. Bir işadama rekabet olmasa daha iyi durumda olmaz mıydı? Eğer rakip şirket bir bedel karşılığında piyasadan çekilmeyi teklif etseydi, geride kalan şirket sırf rakibi üretken olmayan bir mübadele teklif ettiği için onun artık rekabet etmesini yasaklama hakkına sahip olur muydu? Sanmıyorum.

Nozick, kendisinin telafi ilkesi altında bile şantajcının vazgeçtiği şey için ücret yükleyebileceğini kabul eder ama kendisi yanlış olarak bunun pek az olduğunu hatta hiç olmadığını varsaymaktadır. Şantajcının vaz geçtiği, kendi bedenini uygun gördüğü herhangi bir şekilde kullanma hakkıdır. Bu, "adil fiyat" yanılığını (safsatasını) gündeme getirmektedir. Onun bir mülkü -bedenini- belirli bir şekilde kullanma hakkının hiç de fiyatı yoktur. Bu hakkın objektif olarak ölçülebilen, özüne bağlı (intrinsic) bir değeri yoktur. Onun yegane adil fiyatı serbest pazarlığın sonucunda beliren fiyattır. Bundan daha azı, bir hakkın sahibinden zorla alınmış olacağı anlamına gelecektir. Tanımı gereği bu şantajcının haklarının bir ihlalidir.

Bu adil fiyat yanılığı Nozick'in telafi'yle ilgili tartışmasının tümüne sinmiştir. Burada, ahlâken caiz olan mübadele bir hakkı ihlal etmenin cezasıyla (tazmin veya telâfiyle) karıştırılmıştır. Eğer bir kimse bir başkasının hakkını ihlal ederse, mağdurun ihlali telafi edecek bir bedele hakkı vardır. Bu basitçe, mağdurun kendisinden alınan şeye hakkı olduğu anlamına gelir. Paranın kaybedilen hayatın veya organın muadili veya hatta "adil fiyat"ı olduğunu iddia etmiyoruz. Söylediğimiz sadece, mağdurdan alınan insanı olarak mümkün olduğu ölçüde yerine geri koyabilmek için çalışılmasının zorunlu olduğudur.

Buradaki canalcı ayırım şudur: Satın alınan şeyin bedelini gönüllü olarak ödemek bir mübadeleyi kabul edilebilir kılarken, tazmin veya telafi bir saldırganlığı caiz veya meşru kılmaz. Size tazminat ödemam şartıyla sizi ifade özgürlüğünden yoksun bırakmam caiz değildir. (Böyle bir durumda) kendinizi savunma hakkınız olurdu. Eğer kendinizi savunmada başarısız, yetersiz veya isteksiz olursanız, o zaman ilaveten telafi hakkınız da olurdu. Daha analitik terimlerle söylersek, ahlâken caiz olan bir değerler mübadelesi için gönüllülük zorunlu bir şarttır. Telafi hakların ihlalini meşrulatırmanın veya czia kılmanın yeterli şartı değildir.

Nozick'in telafi ilkesinin aksine, bütün hak ihlallerinin yasaklanması gerekir. Hakkın anlamı budur. Haklardan vazgeçmenin tek yolu, hak sahibinin rızasıdır. Nozick bunu, "bir faktörün bu ön rızayı elde etmeyi engelleyebileceği veya imkansız hale getirebileceği" gerekçesiyle reddeder. "(Mağdurun rıza göstermeyi reddettiğinden başka faktör)" (71). Buna "ne yani" diye karşılık verilmelidir. Rı-

zayı elde etmenin pratik problemlerinden bazen kaçınılamayacağı doğrudur, ama bu rızanın gerekli olmadığı anlamına gelmez. Aynı şekilde yarardan hareket eden argüman yeterli olmayacaktır, çünkü bizim anladığımız yarar (Nozick'in terminolojisiyle) ahlaki yan-tahditler olan haklara değil, fakat sadece ahlaki amaçlara uygulanabilir. Nozick hak ihlallerinin her zaman yasaklanması ilkesini reddetmekte çok aceleci davranmıştır.

Anarşi Nereye?

Siyasal realite ispatın *pratik* yükümlülüğünün toplumda radikal bir değişim yapmak isteyenlere düştüğünü buyurur. Anarşistler bu zorunlulukla yüzleşmek zorundadırlar. Fakat *ahlâkî* ispat külfetiyle karşı karşıya olanlar bir devleti dayatmak, bireye karşı güç kullanmalarını haklılaştırmak isteyenlerdir.

Bu denemenin başında vurgulamaya çalıştığım gibi, bu kitabı yazdığı için Robert Nozick'e minnettar olmamızı gerektiren bir çok neden vardır. Ahlaki ispatlama külfetini doğru olarak kavramış olması az şey değildir. Bundan daha fazlası, bu zorunluluğu karşılamaya çalışmış olmasıdır. Ben onun bunu başarıp başaramadığını göstermeye çalıştım. Robert Nozick devleti meşrulaştırdı mı? Benim vardığım sonuç, çetrefilli ve dahiyane bir çaba istememesine rağmen, hayır meşrulaştıramadığıdır.

Nozick'in çabasının özü, devletin ortaya çıkışının hiçbir bireysel hakkı ihlal etmediğini göstermektir. O bunu zımmen hakları yeniden tanımlayarak yapmaya çalışmıştır. Bu haklılaştırma sürecindeki hayatî adım telafi ilkesi ve onun uyuşmazlık çözüme uygulanmasıdır. Bana göre, bu ilkenin usuli haklar ve epistemik mülahazalar aracılığıyla uyuşmazlık-çözümüne uygulanması başarısızdır. İlkenin kendisi, kanaatimce, ahlaki bir argüman yerine yanıtıcı bir ekonomik açıklama ile temellendirilmiştir. Son olarak, öyle sanıyorum ki, Nozick'in kendisinin ahlaki tahditler *ve* ahlaki amaçlar kavramları onun daha sonra nerede başarısız olduğunu anlamamıza yardım eder.

Bu makale gibi, Nozick'in kitabı da anarşist-minimal devlet tartışmasında ne son söz olduğunu ne de bunu başardığını iddia etmektedir. Vardığım sonuç, Nozick'in kendisine düşen ispat külfetini karşılayamadığından ibarettir. Devlet hâlâ meşrulaştırılmamıştır.

Çeviren: N. Yeşim Erdoğan